
ЗАПИТАННЯ ПРО ПРАВО НА РОЗВИТОК, З ЯКИМИ ЗВЕРТАЮТЬСЯ НАЙЧАСТІШЕ

ВИКЛАД ФАКТІВ № 37

**ХАРКІВ
ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА
2020**

Ця публікація здійснена
за фінансової підтримки Європейського Союзу.
За зміст публікації відповідає лише
Харківська правозахисна група, і його ні за яких обставин
не можна вважати таким, що відбиває позицію Європейського Союзу
This document has been produced
with the financial assistance of the European Union.
The contents of this document are the sole responsibility of
Kharkiv Human Rights Protection Group and can under no circumstances
be regarded as reflecting the position of the European Union

Зпитання про право на розвиток, з якими звертаються найчастіше. Виклад фактів № 37 / ГО «Харківська правозахисна група». — Харків, 2020. — 52 с.

Серія «Виклад фактів у галузі прав людини» видається Центром прав людини при Відділенні Організації Об'єднаних Націй у Женеві. Вона освітлює питання прав людини, які вивчаються або викликають особливий інтерес.

Публікації цієї серії розповсюджуються безкоштовно в усьому світі. Вони можуть перекладатися на інші мови, окрім офіційних мов Організації Об'єднаних Націй, за умови, що їх зміст не змінюється, що організація, яка передруковує їх, інформує про це Центр людини в Женеві і що цей Центр зазначається як джерело інформації.

ЗАУВАЖЕННЯ

Використані позначення та подання матеріалу в цій публікації не висловлюють жодного погляду Секретаріату Організації Об'єднаних Націй щодо правового статусу будь-якої країни, території, міста чи регіону або їхньої адміністрацію чи делімітації їхніх кордонів.

* * *

Символи документів Організації Об'єднаних Націй складаються з великих літер, поєднаних із цифрами. Згадування такої цифри є посиланням на документ ООН.

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Що означає право на розвиток?	7
2. Хто має права та обов'язки права на розвиток?	8
3. Яким є статус права на розвиток у міжнародному праві?	10
4. Чи підпадає право на розвиток під судовий розгляд?	14
5. Як пов'язано право на розвиток з іншими правами людини?	15
6. У чому полягає різниця між правом на розвиток і заснованим на правах людини підходом до розвитку?	16
7. Якою є роль міжнародної співпраці у праві на розвиток?	17
8. Яким є зв'язок між правом на розвиток і глобальним управлінням?	18
9. Яким є зв'язок між правом на розвиток і сталим розвитком?	19
10. Яким є значення права на розвиток у контексті Програми на 2030 рік, Цілей сталого розвитку та пов'язаних процесів?	20
11. Як іще право на розвиток стосується контексту сучасного розвитку?	22
12. Якою є роль Організації Об'єднаних Націй та Управління Верховного комісара з прав людини щодо права на розвиток?	23
13. Якими є головні проблеми реалізації права на розвиток?	25
14. Як можна реалізувати та контролювати право на розвиток?	27

ДОДАТКИ

ДОДАТОК I. Декларація про право на розвиток	30
ДОДАТОК II. Орієнтири у визнанні розвитку як права людини	35
Ключові елементи Декларації про право на розвиток.....	49

ВСТУП

4-го грудня 1986 року Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Декларацію про право на розвиток¹. Водночас вона підтвердила кілька засадничих принципів, сформульованих у Статуті ООН та Загальній декларації прав людини: принципи міжнародного миру та безпеки; міжнародної співпраці для розвитку; визнання того, що всі люди народжуються вільними й рівними в гідності та правах, і що всі мають право на рівень життя, необхідний для їхнього добробуту; право на самовизначення народів; і право на соціальний і міжнародний порядок, за якого права та свободи, проголошені в Загальній декларації, може бути вповні реалізовано для всіх людей без будь-якої дискримінації. У Декларації Генеральна Асамблея визнала розвиток комплексним економічним, соціальним, культурним і політичним процесом, спрямованим на постійне поліпшення добробуту всіх людей і народів на ґрунті їхньої участі в розвитку та справедливому розподілі будь-яких зисків.

Різне розуміння термінів «розвиток» і «право на розвиток» сприяли сповільненню прогресу в реалізації права на розвиток. Історично розвиток розуміли насамперед як економічний процес, що вимірюється збільшенням валового національного продукту. Таке розуміння залишається підґрунтям панівної економічної моделі в усьому світі. Проте зиски від економічного зростання в другій половині двадцятого сторіччя не було порівну розподілено серед усіх народів, націй та осіб і ця нерівність дедалі частіше стає предметом суперечок, критики та соціального неспокою. Зростання рівня бідності, зростання нерівності та безпрецедентні економічні, соціальні, культурні, політичні, екологічні та кліматичні кризи чинять право на розвиток нині важливішим, ніж будь-коли раніше. Право на розвиток із наголошенням на економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку з людьми в його центрі є збалансованішим підходом.

Попри високу актуальність для найзначніших проблем, із якими стикаються й усі суспільства, й міжнародне співтовариство загалом, обіцянка права на розвиток залишається невиконаною. Насправді минулими роками прогрес у застосуванні Декларації на практиці було підважено нерозумінням, критикою й навіть відторгненням. Цей Виклад фактів має на меті демістифікацію права на розвиток і прагне відповісти на деякі з найчастіших

¹ Резолюція № 41/128, додаток. (Див. також Додаток 1 нижче).

запитань про це часто з базове право людини. Водночас ми вважаємо, що читачі вже мають базові знання про права людини, і цей Виклад фактів спрямовано на те, щоб бути доступним для ширшої аудиторії.

1. ЩО ОЗНАЧАЄ ПРАВО НА РОЗВИТОК?

Стаття 1 Декларації проголошує, що право на розвиток «є невід'ємним правом людини, з огляду на яке кожна людина й усі народи мають право брати участь, сприяти й користуватися економічним, соціальним, культурним і політичним розвитком, за якого всі права людини та головні свободи може бути вповні реалізовано. Право людини на розвиток також передбачає повну реалізацію права народів на самовизначення, яке включає, згідно з відповідними засадами обох міжнародних Пактів про права людини, здійснення їхнього невід'ємного права на повний суверенітет над усіма своїми природними багатствами та ресурсами».

Вихідним пунктом для розуміння права на розвиток, як проголошує Декларація і як сказано в наступних резолюціях ООН та інших пов'язаних документах, є те, що це право людини є рівним із усіма іншими правами людини. Воно не є ні всеосяжним «над-правом», ні суворо обмеженим «міні-правом», а радше рівним правом серед загальних, невід'ємних, взаємопов'язаних, взаємозалежних і нероздільних прав людини.

По-друге, право на розвиток є водночас індивідуальним і колективним правом. Воно належить усім особам і всім народам. Як право людини, право на розвиток є загальним; воно застосовується до всіх осіб у всіх країнах, без поділу за расою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією, політичними чи іншими поглядами, національним чи соціальним походженням, майновим, родовим чи іншим статусом.

Як також інші права людини, право на розвиток містить конкретні права, включно з правом «брати участь, сприяти й користуватися економічним, соціальним, культурним і політичним розвитком». У Декларації викладено складові елементи цього права, а також способи його реалізації. У наведеній далі рамці подано ключові елементи права на розвиток.

- *Люди в центрі розвитку.* У Декларації «людину» позначено, як центрального суб'єкт, учасника та бенефіціарія розвитку (ст. 2).
- *Підхід, що ґрунтується на правах людини.* Декларація вимагає, щоб розвиток здійснювався в такий спосіб, «за якого всі права людини та головні свободи може бути реалізовано вповні» (ст. 1).
- *Участь.* Декларація наполягає на «активній, вільній і значущій участі» осіб і населення в розвитку (ст. 2).

- *Рівність.* У Декларації наголошено на важливості «справедливого розподілу зисків» від розвитку (ст. 2).
- *Відсутність дискримінації.* У Декларації не припускається будь-який «поділ за расою, статтю, мовою чи релігією» (ст. 6).
- *Самовизначення.* Декларація вимагає повної реалізації прав народів на самовизначення, включно з повним суверенітетом над їхнім природним багатством і ресурсами (ст. 1).

2. ХТО МАЄ ПРАВА ТА ОBOB'ЯЗКИ ПРАВА НА РОЗВИТОК?

Правовласники

Як і стосовно всіх прав людини, люди є правовласниками. Право на розвиток є водночас особистим і колективним правом. Людина є центральним суб'єктом розвитку й має бути активною учасницею та бенефіціарієм права на розвиток (ст. 2 (1)). А це означає, що політики та програми розвитку мають бути сфокусовані на людях і спрямовані на їхню користь і постійне поліпшення їхнього добробуту. Право на розвиток дає всім людям право на вільну, активну й значущу участь у рішеннях про розвиток, які мають на них вплив. Воно також вимагає справедливого розподілу зисків від розвитку, головною метою є здійснення всіх прав людини для всіх (а не зосередження лише на економічному зростанні). Декларація посилається на «вільну й повну реалізацію людської істоти» (ст. 2 (2)). Це право на розвиток людини як особистості можна знайти також в інших ключових документах із прав людини, таких, як Конвенція про права дитини (ст. 6 (2)).

Окрім того, право на розвиток належить «усім народам» (ст. 1 (1)) й «усьому населенню» (ст. 2 (3)). Право всіх народів на розвиток щільно пов'язано із засадничим правом народів на самовизначення, включно, що важливо, з їхнім правом на суверенітет над всім своїм природним багатством та ресурсами (ст. 1 (2) і 5). Це право на розвиток народів можна також знайти в Конвенції про корінні та племенні народи (№ 169) Міжнародної організації праці (МОП) і в Декларації ООН про права корінних народів, а також в Африканській хартії прав людини та народів.

Окрім того, Декларація окремо проголошує, що жінки мають «відігравати активну роль у процесі розвитку» (ст. 8 (1)), й закликає до усунення дискримінації на ґрунті статі в доступі до всіх прав людини та головних свобод (ст. 6 (1)). Це відбиває підхід до жінок і розвитку, що міститься в Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок (ст. 14). Право жінок на роз-

виток можна також знайти в протоколі до Африканської хартії прав людини та народів про права жінок в Африці.

Носії обов'язків

Право на розвиток покладає обов'язки на держави та міжнародне співтовариство, а також на всіх, чії дії та/або бездіяльність впливають на права людини й на оточення, в якому ці права мають здійснюватися.

Держави несуть першочергову відповідальність за дотримання, захист і здійснення прав людини, включно з відповідальністю за створення національних і міжнародних умов, сприятливих для реалізації права на розвиток (ст. 3 (1)). Це означає, що вони в першу чергу відповідають за надання сприятливого оточення для справедливого розвитку, і локально, і глобально. Держави також мають обов'язок сформулювати відповідну політику національного розвитку, спрямовану на постійне поліпшення добробуту всього населення й усіх осіб (ст. 2 (3)). Окрім того, держави мають працювати разом із метою зміцнення реалізації прав людини (ст. 6), і «мають обов'язок співпрацювати одна з одною для забезпечення розвитку й усунення перешкод для розвитку. Держави мають ... виконувати свої обов'язки в такий спосіб, аби сприяти новому міжнародному економічному порядку на засадах суверенної рівності, взаємозалежності, взаємного інтересу та співпраці між усіма державами» (ст. 3 (3)).

Отже, держави мають зобов'язання на трьох рівнях: (а) внутрішньому, через формулювання політики та програм національного розвитку, що впливають на людей під їхньою юрисдикцією; (б) міжнародному, через прийняття та реалізацію політики, що поширюється за межі їхньої юрисдикції; та (с) колективному, через глобальне та регіональне партнерство².

Згідно з Декларацією, «всі людські істоти мають відповідальність із розвитку, індивідуального та колективного, беручи до уваги необхідність дотримання їхніх прав людини та головних свобод, а також їхніх обов'язків стосовно співтовариства, які можуть забезпечити вільне та повне здійснення людської істоти...» (ст. 2 (2)). Вони мають активно брати участь у розвитку (ст. 2 (1)) і мають обов'язок, індивідуально й колективно, просувати та захищати відповідний політичний, соціальний та економічний порядок для розвитку (ст. 2 (2)).

Хоча в Декларації не згадано виразно приватний сектор та інших недержавних суб'єктів, загальне зобов'язання держави щодо просування, захисту та здійсненню прав людини застосовується до всіх прав людини, включно з правом на розвиток. Зобов'язання щодо захисту передбачає, що держави мають захищати осіб і групи від порушення їхніх прав люди-

² A/HRC/15/WG.2/TF/2/Add.2, додаток.

ни третіми сторонами. Відповідальність за розвиток та обов'язки стосовно співтовариства, які Декларація покладає на всіх людей, тягнуть за собою те, що такі відповідальності поділяються всіма відповідними суб'єктами й органами суспільства, включно з приватним сектором і громадянським суспільством. Відповідно до Керівних принципів щодо бізнесу та прав людини, підприємства несуть відповідальність за дотримання всіх прав людини, і це включає право на розвиток. Окрім того, відповідальність, згідно з Декларацією, щодо просування та захисту відповідного політичного, соціального та економічного порядку для розвитку застосовується до всіх людей, включно з недержавними суб'єктами. Відповідно, приватні суб'єкти мають також сприяти створенню умов, що допомагають реалізації права на розвиток.

3. ЯКИМ Є СТАТУС ПРАВА НА РОЗВИТОК У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ!

У 1986 р. Генеральна Асамблея ухвалила Декларацію про право на розвиток своєю резолюцією 41/128. Як така, Декларація не передбачає юридичних зобов'язань. Проте чимало з її тез закріплено в юридично зобов'язувальних документах, таких, як Статут ООН і Міжнародні пакти про права людини, а принципи, такі як принципи державного суверенітету та відсутності дискримінації, є також частиною звичайного міжнародного права, яке є обов'язковим для всіх держав. Деякі з головних зв'язків між принципами, що містяться в декларації, та принципами зобов'язувальних документів, наведено далі в таблиці:

Декларація про право на розвиток	Вибрані твердження в зобов'язувальних документах
Самовизначення (ст. 1)	<ul style="list-style-type: none"> • Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права і Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, загальна ст. 1
Поліпшення добробуту людей (ст. 1–4 і 8)	<ul style="list-style-type: none"> • Статут Організації Об'єднаних Націй • Загальна Декларація Прав Людини, ст. 25 • Загальний пакт про економічні, • Соціальні та культурні права • Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, ст. 13–15 • Конвенція про права дитини, ст. 3, 24 і 27 • Конвенція про права інвалідів, ст. 28

Участь (ст. 1–2 і 8)	<ul style="list-style-type: none"> • Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ст. 25 • Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок, ст. 7 і 14 • Конвенція про права дитини, ст. 12 і 15 • Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їхніх родин, ст. 26 і 42–43 • Конвенція про права інвалідів, ст. 9, 21 і 29–30 • Конвенція МОП про корінні та племінні народи (№ 169), статті 2, 5, 7 і 22–23
Відсутність дискримінації (ст. 6)	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна декларація прав людини, ст. 1 • Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ст. 2 • Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ст. 26–27 • Конвенція про права дитини, ст. 2 • Конвенція про права інвалідів, ст. 3 і 5 • Міжнародна Конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації • Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації жінок
Співпраця між державами (ст. 3–4 і 6)	<ul style="list-style-type: none"> • Статут ООН • Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ст. 2 • Конвенція про права інвалідів, ст. 32 • Конвенція про права дитини, ст. 4 і 23
Ліквідація масових і брутальних порушень прав людини (ст. 5)	<ul style="list-style-type: none"> • Римський статут Міжнародного кримінального суду • Міжнародна конвенція про припинення та покарання злочинів апартеїду • Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації • Міжнародний пакт про громадянські та політичні права • Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права
Роззброєння (ст. 7)	<ul style="list-style-type: none"> • Конвенція про касетні боєприпаси • Конвенція про заборону використання, нагромадження, виробництва та передавання протипіхотних мін та про знищення їх

Роззброєння (ст. 7)	<ul style="list-style-type: none"> • Договір про всеосяжну заборону ядерних випробувань • Конвенція про заборону розвитку, виробництва, нагромадження та використання хімічної зброї та про її знищення • Конвенція про заборону або обмеження використання певних різновидів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають невибіркову дію • Конвенція про заборону розробки, виробництва та зберігання бактеріологічної (біологічної) та токсичної зброї та про її знищення • Договір про нерозповсюдження ядерної зброї • Договір про торгівлю зброєю
Доступ до державних служб (ст. 8)	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна Декларація прав людини, ст. 22 і 25 • Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права, ст. 6, 11–13 • Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, ст. 2 і 25 • Конвенція про права інвалідів, ст. 24–25 і 28 • Міжнародна конвенція про захист прав всіх трудових мігрантів і членів їхніх родин, ст. 43
Новий міжнародний економічний порядок (ст. 3)	<ul style="list-style-type: none"> • Загальна Декларація прав людини, ст. 28

У 2011 р. Комітет із економічних, соціальних і культурних прав, що контролює реалізацію Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права, наголосив на «щільному зв'язку та взаємодоповнюваності» між Пактом і Декларацією про право на розвиток і зазначив, що через контроль реалізації прав, що містяться в Пакті, Комітет водночас «сприяє повній реалізації відповідних елементів права на розвиток»³. Із нагоди двадцять п'ятих роковин Декларації голови договірних органів із прав людини заявили, що вони «вирішили здійснити узгоджені зусилля зі сприяння проінформованому в розвитку та зґрунтованому на взаємозалежності читанню всіх договорів із прав людини для того, щоб акцентувати й виокремити значущість і важливість права на розвиток у тлумаченні та застосуванні тверджень договорів у царині прав людини й у контролі за дотриманням цих тверджень». Із цієї ж нагоди організації системи ООН також підтвердили свою відданість праву на розвиток і вирішили вповні застосувати його у своїй роботі. У спіль-

³ E/C.12/2011/2, п. 1 і 7.

ному твердженні 18 з-поміж них зазначили, що: «Від 1986 р. ця Декларація надавала нормативні засновки для підходу до розвитку, що ставить людей у центр. Людський розвиток і права людини є взаємопов'язаними й підсилюють одне одного концептуально й на практиці, допомагаючи забезпечити добробут і гідність усіх людей».

Право на відмінність також закріплено в різних формах у регіональних документах у царині прав людини:

- *Організація американських держав*. Статут Організації американських держав (1948) викладає концепцію, права та особливості цілісного розвитку, загальною метою якого має бути «заснування справедливішого економічного та соціального порядку, який уможливить реалізацію особистості та сприятиме їй» (ст. 33).

Цілісний розвиток є загальною та спільною відповідальністю держав-учасниць (ст. 31), переважно за допомогою багатосторонніх організацій (ст. 32). Співпраця між державами в цьому плані «має охоплювати економічну, соціальну, освітню, культурну, наукову та технологічну царини, підтримку досягнення національних цілей держав-учасниць і дотримання пріоритетів, встановлених кожною країною в її планах розвитку без політичних зв'язків чи умов» (там само).

- *Африканський Союз*. Африканська хартія прав людини та народів (1981), що є юридично зобов'язальною для 53-х держав-учасниць, проголошує: «Усі народи повинні мати право на свій економічний, соціальний і культурний розвиток, беручи до уваги їхню свободу та ідентичність, і рівною мірою користуватися загальною спадщиною людства» та «держави мають нести обов'язок, особисто або колективно, щодо забезпечення здійснення права на розвиток» (ст. 22). Аналогічні твердження включено для конкретних груп в Африканській молодіжній хартії (ст. 10) й у Протоколі до Африканської хартії прав людини та народів про права жінок в Африці (ст. 19).
- *Ліга арабських держав*. Арабська Хартія про права людини (2004) проголошує, що право на розвиток є засадничим правом людини, й усі держави зобов'язані розробити політику розвитку та здійснити заходи, необхідні для гарантування цього права. Вони мають зобов'язання втілювати в життя цінності солідарності та співпраці між ними й на міжнародному рівні з метою ліквідації злиднів і досягнення економічного, соціального, культурного та політичного розвитку. З огляду на це право кожен громадянин має право брати участь у здійсненні розвитку та користуватися його зисками та наслідками (ст. 37).
- *Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН)*. Розділ Декларації прав людини АСЕАН (2012) присвячено праву на розвиток. У пункті

37 держави-учасниці визнають, що реалізація права на розвиток вимагає наявності ефективних політик розвитку на національному рівні, а також міжнародної співпраці, а також що держави мають враховувати аспекти права на розвиток у будівництві співтовариства АСЕАН і працювати з міжнародним співтовариством для сприяння розвитку.

4. ЧИ ПІДПАДАЄ ПРАВО НА РОЗВИТОК ПІД СУДОВИЙ РОЗГЛЯД?

Можливість розгляду в судовому порядку стосується здатності судів виносити рішення на ґрунті законного зобов'язання⁴. Право підлягає розглядові в законному порядку в цій юрисдикції, якщо воно веде до юридично визнаної підстави для позову в цій юрисдикції. Як уже обговорювалося, сама Декларація не створює причини для судового позову. Проте чимало елементів права на розвиток підтверджено в зобов'язальному міжнародному праві, включно з міжнародними договорами, звичайним правом і регіональними документами. Тією мірою, якою ці складові елементи права на розвиток підлягають розглядові в судовому порядку, йому підлягає й саме право на розвиток. Деякі ключові елементи цього права, включно із суверенною рівністю, справедливістю та обов'язком співпрацювати, також є очевидними в ширшому зведенні норм міжнародного права поза правами людини.

В Африці право на розвиток є частиною Африканської хартії прав людини та народів. Африканська комісія з прав людини та народів визнала право таким, що підлягає судовому розглядові. У справі *Endorois*, Комісія визнала, що Кенія порушила право на розвиток народу ендороїс, не задіявши його у відповідних процесах прийняття рішень і не розподіливши на рівних засадах зиски від розвитку⁵. Народ ендороїс є угрупованням із близько 60,000 людей, які протягом сторіч мешкали навколо озера Богорія в долині Рифт. У 1978 р. уряд створив мисливський заказник озера Богорія, відгородивши ендороїс від їхніх традиційних земель і пасовиськ, що призвело до смерті певної кількості їхньої худоби, що була для співтовариства засобом існування. Комісія, посилаючись на Декларацію права на розвиток і Декларацію

⁴ Джерела міжнародного суспільного права проголошено в статті 38 (1) Статуту Міжнародного Суду.

⁵ *Centre for Minority Rights Development (Kenya) and Minority Rights Group International on behalf of Endorois Welfare Council v. Kenya*, созагальнені № 276/03, 25 листопад 2009.

Організації Об'єднаних Націй про права корінних народів, встановила, що спосіб, у який ендороїс було позбавлено їхніх традиційних земель і доступу до ресурсів, порушував їхнє право на розвиток. Консультації уряду не були належними, й вільної, попередньої та проінформованої згоди ендороїс на зонування їхньої землі не було отримано. Окрім того, народу ендороїс не було дано можливості справедливо розділити зиски від мисливського заказника. За словами Комісії, «нездатність забезпечити належну компенсацію та зиск або надати придатну землю для пасовиськ говорить про те, що держава-відповідач не змогла належно попіклуватися про ендороїс у процесі розвитку».

5. ЯК ПОВ'ЯЗАНО ПРАВО НА РОЗВИТОК З ІНШИМИ ПРАВАМИ ЛЮДИНИ?

Усі права людини є універсальними, неподільними, взаємозалежними та взаємопов'язаними⁶. Право на розвиток, як встановлено в Декларації про право на розвиток, є загальним і невід'ємним правом і складовою частиною засадничих прав людини⁷. Стаття 6 (1) Декларації проголошує, що всі держави мають співпрацювати для сприяння, просування та зміцнення дотримання «всіх прав людини та головних свобод». Стаття 6 (2) наголошує на невіддільності та взаємозалежності прав людини і проголошує, що «належить приділяти... однакову увагу здійсненню, просуванню та захистові громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав». Стаття 6 (3) проголошує, що нездатність зберігати громадянські, політичні, економічні, соціальні та культурні права створює перешкоди в розвитку. Див. також З. 3.

Хоча твердження Декларації та міжнародних договорів у царині прав людини перехрещуються та взаємно підтримуються, Декларація підсилює цей зв'язок у кілька способів, наприклад, через: (а) чітке визнання невіддільності, взаємозалежності та потреби в однаковій увазі та терміновому розгляді всіх прав людини та головних свобод — громадянських, культурних, економічних, політичних і соціальних (преамбула, ст. 1 і 6); (b) через запровадження в процес розвитку як предмет юридичного зобов'язання таких принципів прав людини, як принцип рівності, відсутності дискримінації, участі, звітності та прозорості (ст. 2 (3), 3 (3), 5 і 8 (2)); (c) акцентуючи паралельні, одночасні та взаємно підсилювальні національні й міжнародні

⁶ Віденська декларація і програма дій, п. 5.

⁷ Там само, п. 10.

сторони зобов'язань держав, включно із зобов'язанням щодо створення сприятливого оточення для реалізації права на розвиток (ст. 3 (1)); (d) через визнання прав «народів» і «всього населення» (ст. 1, 2 і 5); а також (e) через об'єднання трьох «стовпів» ООН — миру та безпеки (ст. 7), розвитку та прав людини.

6. У ЧОМУ ПОЛЯГАЄ РІЗНИЦЯ МІЖ ПРАВОМ НА РОЗВИТОК І ЗАСНОВАНИМ НА ПРАВАХ ЛЮДИНИ ПІДХОДОМ ДО РОЗВИТКУ?

Право на розвиток є окремим правом людини, підтвердженим на міжурядовому рівні в Декларації та інших прийнятих на міжнародному рівні документах (див. В13). Воно належить людям і народам, покладає зобов'язання на держави та міжнародне співтовариство, і передбачає відповідальність за всіх суб'єктів у співтоваристві. Право на розвиток спрямовано на постійне поліпшення людського добробуту за допомогою національних і міжнародних політик розвитку, що підтримують доступне оточення для розвитку, і порядку, за якого всі права людини та найголовніші свободи може бути здійснено вповн.

Декларація права на розвиток і її принципи були підґрунтям для концептуалізації заснованого на правах людини підходу ООН к розвитку⁸.

Як такий, підхід, що ґрунтується на правах людини, фокусується на забезпеченні участі, звітності, рівності, відсутності дискримінації, а також відповідності міжнародним стандартам прав людини, включно з правом на розвиток, у всіх процесах розвитку. Підхід до розвитку, що ґрунтується на правах людини, є інструментом, що сприяє розвитку, який відповідає правам людини, особливо під час програмування розвитку. За цього підходу застосовується концептуальна структура, що ґрунтується на міжнародних

⁸ У 2003 р. органи, фонди та програми ООН оприлюднили Заяву про загальне розуміння заснованих на правах людини підходів до співпраці та програмування в розвитку. Вона передбачає, що: (a) всі програми розвитку мають сприяти здійсненню прав людини; (b) стандарти прав людини мають скеровувати всі програми розвитку на всіх стадіях процесу; та (c) програми розвитку мають поліпшувати потенціал «носіїв обов'язків» щодо виконання їхніх обов'язків та/або «правовласників» зі здійснення їхніх прав. *Підхід до співпраці в розвитку, що ґрунтується на правах людини: на шляху до загального розуміння серед агентств ООН*, другий міжвідомчий семінар, Стемфорд, Сполучені Штати Америки, травень 2003.

стандартах прав людини з правом на розвиток у її центрі, й він спрямований на просування та захист всіх прав людини, включно з правом на розвиток у програмах розвитку⁹.

7. ЯКОЮ Є РОЛЬ МІЖНАРОДНОЇ СПІВПРАЦІ У ПРАВИ НА РОЗВИТОК?

Відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй, міжнародна співпраця у розв'язанні міжнародних економічних, соціальних, культурних і гуманітарних проблем є однією з цілей ООН (стаття 1 (3)). Статті 2, 55 і 56 наголошують, що всі держави-учасниці мають певні обов'язки, які вони мають виконувати й індивідуально, й колективно. Зокрема всі держави-учасниці мають «діяти спільно й окремо» для досягнення цілей ООН. Міжнародні фінансові установи, регіональні організації та інші суб'єкти, що полегшують колективну дію держав, є ключовими гравцями для просування міжнародного розвитку, оскільки їхня діяльність впливає на розвиток і просування та захист прав людини, Держави мають забезпечити, щоб їхні колективні дії допомагали створенню міжнародних сприятливих умов для розвитку.

У Декларації про право на розвиток визнано, що для реалізації права на розвиток необхідним є цілковите дотримання принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин і співпраці між державами відповідно до Статуту ООН (стаття 1 (2)). Окрім того, держави зобов'язані співпрацювати одна з одною для створення національних і міжнародних умов, сприятливих для реалізації права на розвиток.

(Декларація, ст. 3 (1)); для забезпечення розвитку й усунення перешкод розвитку та для просування нового міжнародного економічного порядку, заснованого на суверенній рівності, взаємозалежності, взаємному інтересі та співпраці між усіма державами (ст. 3 (3)); і для формулювання міжнародних політик розвитку (ст. 4 (1)). У Декларації також міститься заклик до сталої дії для швидшого розвитку країн, що розвиваються, та до ефективної міжнародної співпраці для надання їм належних засобів і можливостей для прискорення їхнього всебічного розвитку (ст. 4).

Міжнародна співпраця є необхідною для реалізації права на розвиток через низку причин. Хоча розвиток є процесом, яким керує держава, на

⁹ Для подальшої інформації про заснований на правах людини підхід до розвитку, див. *Часто задаваемые вопросы об основанном на правах человека подходе к сотрудничеству в развитии* (публикация ООН, серия № 06.XIV.10).

неї зобов'язально впливають міжнародні політики, й тому його неможливо віокремити від глобального контексту, в якому він відбувається. Натхненна швидким розвитком інформаційних, комунікаційних і транспортних технологій, передача інформації, ідей і товарів, а також масова міграція людей спричинила взаємозалежну глобалізацію світової економіки. Перешкоди в розвитку, такі як колоніалізм, іноземне домінування й окупація, а також екологічні загрози, є глобальними й тому потребують глобальних відповідей. Програми державного розвитку також можуть бути значно підсилені роботою зі скерування та встановлення стандартів ООН та її спеціалізованих агентств, а також інших міжнародних організацій і міжнародних неурядових організацій (НДО). Договірні органи Організації Об'єднаних Націй детальніше висловилися про зобов'язання в цьому контексті. Одним із прикладів цього є зауваження загального порядку № 3 (1990) про зобов'язання держав-учасниць Комітету з економічних, соціальних і культурних прав, у яких сказано, що міжнародна співпраця для розвитку, й, у такий спосіб, для реалізації економічних, соціальних і культурних прав, є обов'язком усіх держав.

8. ЯКИМ Є ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРАВОМ НА РОЗВИТОК І ГЛОБАЛЬНИМ УПРАВЛІННЯМ?

У праві на розвиток міститься заклик до гарного управління й на національному, й на міжнародному рівнях. У добу глобалізації гарне глобальне управління є необхідним для формулювання та реалізації національних і міжнародних політик розвитку у спосіб, що зберігає, просуває й захищає всі права людини і спрямований на постійне поліпшення людського добробуту. Ключові атрибути гарного управління — прозорість, відповідальність, звітність, участь, відсутність дискримінації і чутливість¹⁰ — є необхідними для забезпечення права всіх народів «брати участь, сприяти й користуватися соціальним, культурним і політичним розвитком» (Декларація, ст. 1). Цю взаємодію між правом на розвиток і гарним управлінням відбито в Декларації тисячоліття ООН, у якій записано зобов'язання держав-учасниць із просування обох явищ, а також у програмі сталого розвитку на 2030 рік.

Відповідно до Декларації про право на розвиток, «необхідно здійснити належні економічні та соціальні реформи з метою ліквідації будь-якої соціальної несправедливості» (ст. 8). У такий спосіб у Декларації міститься

¹⁰ Див. також резолюцію Комісії з прав людини 2000/64.

заклик до реформ управління, зокрема у фінансовому секторі, які ґрунтуються на чіткому розумінні зв'язку між користуванням правами людини та державною політикою у таких питаннях, як реформа фінансового регулювання, оподаткування, складання бюджету та реагування на фінансові кризи. Такі реформи мають допомагати створенню міжнародних сприяливих умов для розвитку через поліпшення звітності та гарного управління фінансовими установами, ефективного регулювання, прозорості й участі. Потенційні кроки для просування цієї мети включають використання гарантій прав людини, оцінку впливу та інші інструменти для сприяння заснованому на правах людини підходу до політики макрекономіки, реагування на кризи та відновлення.

9. ЯКИМ Є ЗВ'ЯЗОК МІЖ ПРАВОМ НА РОЗВИТОК І СТАЛИМ РОЗВИТКОМ?

Сталий розвиток визначають як розвиток, що відповідає потребам поточного покоління, не ставлячи під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольнити власні потреби. Декларація Ріо про довкілля та розвиток (принцип 3) і Віденська декларація та програма дій (п. 11) проголошують, що право на розвиток має здійснюватися в такий спосіб, аби справедливо задовольняти потреби в розвитку та довкіллі поточного та майбутнього поколінь.

Глобальні кризи, що, наприклад, стосуються змін клімату, фінансових систем, конфліктів і міграції, дедалі частіше привертають увагу до взаємозалежності прав людини, розвитку, миру та безпеки, а також екологічного й соціального добробуту. Домагання економічного зростання без належних засобів для сприяння інклюзивному, справедливому, спільному та безпечному для довкілля розвитку є нестійким. Насправді нерівність, корупція, неналежне управління суспільними ресурсами й неналежне спрямування пріоритетів суспільної політики сприяють суспільному неспокою та ставлять під загрозу розвиток, сталість і реалізацію всіх прав людини для всіх. Право на розвиток артикулює бачення трансформаційного розвитку, заснованого на принципах міжнародного права й закріпленого в міжнародній солідарності, рівній участі всіх зацікавлених сторін, та справедливому розподілі прибутку та ресурсів для досягнення вповні сталого розвитку з людьми в центрі уваги.

Це бачення розвитку допомогло сформувати Програму сталого розвитку на 2030 рік, у якій важливість права на розвиток визнано особливо

виразно. у програмі на 2030 рік сказано, що вона є проінформованою, окрім інших документів, Декларацією про право на розвиток (п. 10) і визнає дотримання прав людини, зокрема право на розвиток як вимогу для миру та безпеки, й, у такий спосіб, для сталого розвитку (п. 35).

10. ЯКИМ Є ЗНАЧЕННЯ ПРАВА НА РОЗВИТОК У КОНТЕКСТІ ПРОГРАМИ НА 2030 РІК, ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ПОВ'ЯЗАНИХ ПРОЦЕСІВ?

Право на розвиток і далі інформуватиме програму на 2030 рік і Цілі сталого розвитку та Програму дій Аддис-Абеби Третьої міжнародної конференції з фінансування розвитку. Важливо, що чіткі посилання на право на розвиток є й у програмі на 2030 рік (п. 35), й у Програмі дій Аддис-Абеби, в яких держави «беруть на себе зобов'язання дотримуватися всіх прав людини, включно з правом на розвиток» (п. 1). Для реалізації бачення Програми сталого розвитку на 2030 рік і програми дій Аддис-Абеби, що знайомить зі світом, у якому зиски від розвитку рівномірно розподілено між усіма, державам потрібно забезпечити, аби принципи права на розвиток скеровували виконання їхніх обіцянок.

Преамбула до програми на 2030 рік описує програму як «план дій для народу, планети та процвітання», за якого «всі країни й усі зацікавлені сторони, діючи у партнерській співпраці, ... сповнені рішучості звільнити людство від тиранії злиднів і нужденності, вилікувати й убезпечити нашу планету», не залишаючи нікого позаду. Ключові принципи, що містяться в Декларації про право на розвиток, включно з принципами участі, відсутності дискримінації, самовизначення, індивідуальної й колективної відповідальності, міжнародної співпраці та справедливості, підтверджено в Програмі на 2030 рік. Цілі сталого розвитку, які включено в неї, було ухвалено державами-учасницями без голосування, й вони наголошують на цілях розвитку, закріплених в зобов'язаннях, пов'язаних із правами людини, зокрема у праві на розвиток. Такі цілі, схвалюючи підхід, що ґрунтується на правах, і закликаючи до справедливого розвитку, поліпшують Цілі розвитку тисячоліття й надають нові можливості для розвитку, що несуть зиски для всіх.

Для допомоги в досягненні цих цілей Програма на 2030 рік безпосередньо впроваджує План дій Аддис-Абеби та його зобов'язання з дотримання всіх прав людини, включно з правом на розвиток. Програма дій Аддис-Абеби містить заклик до збільшення звітності за зобов'язання

з фінансування розвитку (п. 58), включно зі звітністю для підприємств (п. 35 і 37), відновлює зобов'язання з надання мінімального рівня соціальноо захисту для всіх (п. 12), встановлює новий механізм для спрощення технології (п. 123), й уперше включає механізм наступних дій і розгляду для фінансування розвитку (п. 130–134). Реалізація програми дій Аддис-Абеби вимагає наявності міжнародної системи фінансування розвитку, яка є справедливою, кооперативною, прозорою та підзвітною, включає зобов'язання щодо прав людини й чинить людину центральним суб'єктом розвитку.

У цьому сенсі заходи із забезпечення участі й наділення повноваженнями маргіналізованих і виключених груп будуть критичними, зокрема під час запланованого розгляду фінансування зобов'язань із розвитку та Програми сталого розвитку на 2030 рік. Наявні механізми у царині прав людини, такі як універсальний періодичний огляд, договірні органи, спеціальні процедури Ради з прав людини, національні правозахисні установи, а також регіональні та національні правозахисні органи, можуть сприяти контролю й аналізу для забезпечення того, щоб структура права на розвиток застосовувалася до зусиль із розвитку. Ефективний контроль та аналіз потребують моніторингу та вимірювання прогресу реалізації прав людини, включно з правом на розвиток, із використанням відповідних показників¹¹.

Зміна клімату, яку було включено до Програми сталого розвитку на 2030 рік і як окрему мету в Цілях сталого розвитку 13, також тягне значні наслідки для прав людини. Вона є загрозою для повного й ефективного використання низки прав людини, включно з правом на розвиток, людьми в усьому світі, і це найгостріше впливає на найзлиденніших і маргіналізованих осіб, групи, співтовариства та країни, які найменше сприяли викидам парникових газів.

Декларація про право на розвиток вимагає, щоб держави співпрацювали для ліквідації перешкод до розвитку (зміни клімату показали себе найголовнішим прикладом) і робили це з метою викорінення соціальної несправедливості. Визнаючи, що деякі держави сприяли змінам клімату більше за інших, а також, що деякі держави мають більший потенціал для здійснення внеску в зусилля щодо адаптації та примирення, ніж інші, Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміни клімату вимагає, щоб держави здійснили заходи стосовно змін клімату «на ґрунті справедливості й відповідно до їхньої спільної, але диференційованої відповідальності та відповідних можливостей» (ст. 3 (1)). У своїх зусиллях щодо адаптації або пом'якшення

¹¹ Для подальшої інформації про показники, див. *Показатели прав людини: руководство по измерению и реализации* (United Nations publication, серия № 13.XIV.2).

ефектів змін клімату держави мають прагнути до надання значущого операційного поштовху принципів справедливості, а також до відданості міжнародній співпраці, що є ключовим для права на розвиток.

11. ЯК ІЩЕ ПРАВО НА РОЗВИТОК СТОСУЄТЬСЯ КОНТЕКСТУ СУЧАСНОГО РОЗВИТКУ?

Торгівля, інвестиції, фінанси, допомога, заборгованості, технологія, інновації та глобальне управління – все має наслідки для досягнення права на розвиток, як і щойно описані глобальні питання. Право на розвиток вимагає, щоб ці складні й різноманітні питання розв'язувалися комплексно й у зв'язку з кінцевою метою політики із забезпечення для кожного свободи від страху та від злиднів.

Цю кінцеву мету розвитку широко відбито на різноманітних і щоразу нових аренах політики. Наприклад, Угода Маракеш про заснування всесвітньої торгівельної організації проголошує, що «відносини в царині торгівлі й економічних зусиль слід здійснювати з метою підвищення рівня життя, [та] забезпечення цілковитої зайнятості..., до того ж дозволяючи оптимальне використання світових ресурсів відповідно до мети сталого розвитку». Аналогічно, Генеральна Асамблея у своїх щорічних резолюціях про право на розвиток підсилює права людини та поліпшення людського добробуту як керівних міркувань багатосторонніх торгівельних перемовин і закликає до актуалізації права на розвиток і глобального партнерства для розвитку в рамках міжнародних торгівельних установ, серед іншого. Право на розвиток забезпечує рамки для розгляду екстериторіальних зобов'язань і зобов'язань держав у їхньому колективному потенціалі, зокрема як членів міжнародних організацій, таких як Світова організація торгівлі (СОТ) та багатосторонні банки розвитку, а також як суб'єктів у глобальній торгівлі, інвестуванні та фінансуванні.

Оскільки торгівельні перемовин отримали значне поширення, а вплив торгівельних та інвестиційних угод на права людини розуміють краще, стає дедалі ясніше, що держави мають підвищити рівень своїх зусиль із запровадження прав людини, включно з правом на розвиток, у нову торгівлю та інвестиції, задля виконання своїх обов'язків у царині прав людини. Аналогічно, зобов'язання, виокремлені в Декларації, вимагають, щоб допомога або офіційна підтримка в розвитку, а також міжнародне кредитування, були належними, ефективними та прозорими, здійснювалися за допомогою

процесів участі та звітності, й були спрямовані на найнужденніші країни, народи та групи, включно з державами з найслабшою можливістю мобілізації національних ресурсів.

Мандат Декларації з міжнародної співпраці та справедливому розподілу також вимагає, щоб технології та наукові інновації, здатні відіграти роль у здійсненні прав людини, справедливо розподілялися з урахуванням потреб найвразливіших груп. На практиці це вимагає наявності системи захисту інтелектуальної власності, яка сприяє інновації, до того ж гарантуючи, що життєво важливі технології не приховуються від нужденних, вразливих, маргіналізованих та виключених. Оскільки світ стикається зі щоразу новими проблемами, Декларація, що робить акцент на реалізації всіх прав людини для всіх осіб і народів, міжнародна співпраця, справедливість і рівність і далі освітлюють шлях вперед.

12. ЯКОЮ Є РОЛЬ ОРГАНІЗАЦІЇ ОБ'ЄДНАНИХ НАЦІЙ ТА УПРАВЛІННЯ ВЕРХОВНОГО КОМІСАРА ІЗ ПРАВ ЛЮДИНИ СТОСОВНО ПРАВА НА РОЗВИТОК?

Організація Об'єднаних Націй відіграла ключову роль у процесі появи та розвитку права на розвиток і до, й після прийняття Декларації про право на розвиток (див. додаток II). Вона підтримала низку експертних документів:

- a) Робочої групи ((у рос. Оригіналі називний відмінок тут і далі?)) урядових експертів із права на розвиток (1981–1989 рр.), з мандатом вивчати обсяг і зміст права на розвиток і найефективніші способи забезпечувати реалізацію економічних, соціальних і культурних прав. На своїх перших дев'яти засіданнях Робоча група відіграла активну роль у створенні проектів відповідних текстів для Декларації;
- b) Робочої групи відкритого складу урядових експертів із права на розвиток (1993–1995 рр.), з мандатом ідентифікувати перешкоди до втілення та реалізації Декларації й рекомендувати всім державам способи та шляхи реалізації права на розвиток;
- c) Міжурядової групи експертів із права на розвиток (1996–1997 рр.), з мандатом зокрема зі створення стратегії реалізації та сприяння праву на розвиток і зі створення конкретних і практичних заходів для його реалізації та просування;

- d) Незалежного експерта з права на розвиток (1998–2003 рр.) з наступною цільовою групою високого рівня з реалізації права на розвиток (2004–2010 рр.), з мандатом давати експертні поради та робити внесок у міждержавну Робочу групу відкритого складу з права на розвиток¹².

Міждержавну Робочу групу відкритого складу з права на розвиток було засновано в 1998 р. Комісією з прав людини¹³, яку змінила Рада з прав людини у 2006 р. Її мандат полягав у контролі та огляді прогресу, досягнутого в просуванні та реалізації права на розвиток, як вказано в Декларації права на розвиток, на національному та міжнародному рівнях, наданні рекомендацій у цій царині й подальшого аналізу перешкод до її повного використання, зі зверненням уваги щорічно на конкретні зобов'язання згідно з Декларацією; в розгляді доповідей і будь-якої іншої інформації, поданої державами, органами ООН, іншими відповідними міжнародними організаціями та НУО щодо зв'язку між їхньою діяльністю та правом на розвиток; а також у поданні на розгляд Раді з прав людини доповіді про свою роботу, включно з порадами Управління ВКПЛ ООН стосовно реалізації права на розвиток і порадами впровадження можливих програм технічної допомоги за запитом зацікавлених країн, з метою сприяння реалізації права на розвиток. Робоча група зустрічається один раз на рік у Женеві й подає свою доповідь Раді та Генеральній Асамблеї. Агентства ООН, інші міжнародні організації, а також представники громадянського суспільства беруть участь у засіданнях як спостерігачі.

Право на розвиток є єдиним правом людини, окремо згаданим у резолюції Генеральної Асамблеї 48/141, у якій вона встановила посаду Верховного комісара й Управління Верховного комісара з прав людини. Верховний комісар має мандат «зі сприяння та захисту реалізації права на розвиток і поліпшення підтримки від відповідних органів ООН для цієї мети». Окрім того, Генеральна Асамблея щорічно закликає Верховного комісара актуалізувати право на розвиток і «здійснити ефективні заходи, спрямовані на глобальне партнерство для розвитку серед держав-учасниць, агентств із розвитку та міжнародного розвитку, фінансових і торгівельних установ»¹⁴. Рада з права людини щорічно закликає Верховного комісара забезпечити «міжвідомчу співпрацю в рамках системи ООН щодо просування та реалізації права на розвиток»¹⁵. І Генеральний секретар, і Верховний комісар

¹² Для подальшої інформації та оновлень, див. www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/WGRightToDevelopment.aspx (доступно від 17 грудня 2015).

¹³ Резолюція 1998/72.

¹⁴ Резолюція Генеральної Асамблеї 66/155 від 19 грудня 2011 р.

¹⁵ Резолюція Ради з прав людини 19/34 від 23 березня 2012 р.

щорічно звітують перед Генеральною Асамблеєю та Радою з реалізації цих мандатів.

Відповідно до мандату Верховного комісара УВКПЛ працює з метою актуалізації права на розвиток і підтримки дедалі більшої інформованості та реалізації цього права¹⁶. Іншими видами діяльності є пропагандистські заходи; надання технічних порад; створення партнерств, включно з партнерствами з державами-учасницями, багатосторонніми установами, громадянським суспільством і НУО, а також приватним сектором; здійснення досліджень і виявлення передової практики, вивчених уроків і перешкод у впровадженні; організація експертних зустрічей; а також публікація міжнародних та освітніх матеріалів¹⁷. УВКПЛ також надає підтримку секретаріату механізмам і мандатам Генеральної Асамблеї та Раді з прав людини стосовно права на розвиток, включно зі згаданою Робочою групою.

13. ЯКИМИ Є ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА РОЗВИТОК?

Декларацію було ухвалено в 1986 р., в голосуванні 146 держав-учасниць проголосували за, 1 проти й 8 утрималися¹⁸. У 1993 р. Всесвітня конференція з прав людини ухвалила Віденську декларацію та Програму дій, у якій всі держави-учасниці підтвердили «право на розвиток, як встановлено в Декларації про право на розвиток, як загальне й невід’ємне право та складову частину засадничих прав людини» (п. 10).

Право на розвиток було відтоді підтверджено в низці інших міжнародних документів, таких як Декларація Ріо 1992 р. про довкілля та розвиток; Декларація тисячоліття Організації Об’єднаних Націй; Монтерейський консенсус 2002 р. Міжнародної конференції з фінансування розвитку; Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 р.; Декларація ООН 2007 р. про права корінних народів; Підсумковий документ 2010 р. пленарного засідання високого рівня Генеральної Асамблеї про цілі розвитку тисячоліття;

¹⁶ Наприклад, на відзначення двадцять п’ятої річниці Декларації УВКПЛ почало річну серію заходів та оприлюднило видання *Реалізація права на розвиток: Есе на відзначення 25 років Декларації про право на розвиток ООН* (United Nations publication, серія № E.12.XIV.1), яке зокрема аналізує прогрес і недоліки протягом перших 25 років.

¹⁷ Для подальшої інформації та оновлень, див. www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/DevelopmentIndex.aspx (доступно 17 грудня 2015).

¹⁸ Проти: США; утрималися: Данія, Німеччина, Федеративна Республіка Німеччина, Ісландія, Ізраїль, Японія, Швеція та Об’єднане Королівство.

Стамбульська програма дій 2011 р. для найменш розвинутих країн на 2011–2020 рр.; Підсумковий документ 2012 р. тринадцятого з'їзду Конференції ООН із торгівлі та розвитку; «Майбутнє, якого ми хочемо», Підсумковий документ 2012 р. Конференції ООН зі сталого розвитку («Ріо+20»); Програма дій Аддис-Абеби Третьої міжнародної конференції з фінансування розвитку; «Перетворюючи наш світ: програма сталого розвитку на 2030 рік» і Цілі сталого розвитку в 2015 р.

Проте концептуальні, політичні та стратегічні проблеми в практичному здійсненні права на розвиток все ще є. Думки держав усе ще є відмінними. Наявною є певна незгода щодо обов'язків держав у реалізації права на розвиток, а також щодо відносного наголосу, який необхідно зробити на національний вимір державних зобов'язань (індивідуальні права та відповідні зобов'язання держави, верховенство права, гарне управління, протидія корупції тощо) порівняно із зобов'язанням щодо міжнародної співпраці (міжнародна відповідальність, міжнародний порядок, співпраця в розвитку, глобальне управління тощо). Як наголошено в Декларації, й національні, й міжнародні вимірювання необхідні для повного здійснення права на розвиток.

Національна політика та заходи з розвитку не спричинять успіху без міжнародного оточення, що сприяє розвиткові, та навпаки.

Також серед держав наявна відмінність у думках щодо критеріїв для вимірювання просування на шляху до здійснення права на розвиток¹⁹. Деякі країни виступають за розвиток всеосяжного та узгодженого набору стандартів як підстави для юридично зобов'язального інструменту, тоді як інші віддають перевагу незобов'язальним керівним засадам. Ці відмінності кинули виклик прогресові в міждержавній дискусії на відповідних форумах Організації Об'єднаних Націй, таких як Генеральна Асамблея, Рада з прав людини та Робоча група²⁰.

Така політизація й поляризація в міждержавних дискусіях акцентує необхідність поліпшення розуміння цього права і розширення виборчих округів на його підтримку. Роль громадянського суспільства та інших зацікавлених сторін має вирішальне значення для цих зусиль. Є нагальна необхідність у забезпеченні узгодженості політики, що ґрунтується на правах людини, в глобальному партнерстві для розвитку, а також актуалізації всіх прав людини, включно з правом на розвиток, у роботі системи Організації Об'єднаних

¹⁹ Цільова група високого рівня розробила критерії та підкритерії для впровадження в дію права на розвиток, для розгляду Робочою групою. Див. А/HRC/15/WG.2/TF/2/Add.2.

²⁰ Для детальнішого опису дискусії, див. щорічні доповіді Робочої групи, доступні на сайті www.ohchr.org/EN/Issues/Development/Pages/WGRightToDevelopment.aspx (accessed 17 December 2015).

Націй²¹. Проте найбільшою перешкодою на шляху досягнення цих цілей є відсутність консенсусу між державами-учасницями.

14. ЯК МОЖНА РЕАЛІЗУВАТИ Й КОНТРОЛЮВАТИ ПРАВО НА РОЗВИТОК?

Реалізація права на розвиток є безперервним процесом для всіх країн. Згідно з Робочою групою, для його цілковитої реалізації необхідним є подальше концептуальне прояснення, поліпшення стратегічної узгодженості та координації політики та програм, а також підвищення політичної прихильності²². Деякими з факторів, які, на думку Робочої групи, сприяють реалізації права на розвиток, є:

- a) Відкрита, справедлива, заснована на правилах, передбачувана й позбавлена дискримінації багатостороння торгівельна система;
- b) Стале економічне зростання;
- c) Безперервне партнерство з метою розвитку;
- d) Розвиток, оцінка й розподіл практичних і конкретних заходів на національному та міжнародному рівнях;
- e) Впровадження принципів, що лежать у підґрунті Декларації про право на розвиток, у політику та програми багатостороннього розвитку та фінансових установ;
- f) Підхід до економічного зростання та розвитку, що ґрунтується на правах;
- g) Гарне управління та верховенство права на національному та міжнародному рівні;
- h) Чутливість з боку держав до вразливих і маргіналізованих груп та реалізація громадянських, культурних, економічних, політичних і соціальних прав²³.

Засоби реалізації права на розвиток включають:

- a) Формулювання належної національної та міжнародної політики розвитку (ст. 2, 4 і 10);
- b) Економічні та соціальні реформи на національному та міжнародному рівнях (ст. 8 і 10);
- c) Ефективну міжнародну співпрацю (ст. 3–4 і 6);

²¹ A/HRC/19/45, пп. 23–25.

²² E/CN.4/2004/23 і Кор.1, п. 43 (h).

²³ A/66/216, пп. 22–23.

- d) Усунення перешкод до розвитку, включно з порушенням прав людини, расизмом, колоніалізмом, оккупацією й агресією (ст. 3, 5 і 6);
- e) Сприяння миру й роззброєння та переспрямування збережень від роззброєння на розвиток (ст. 7).

Декларація про право на розвиток не є договором, і немає жодних договірних органів, що контролюють її реалізацію. Проте у 1998 р., ООН створила Робочу групу для моніторингу та контролю прогресу в просуванні та реалізації права на розвиток на національному та міжнародному рівнях і для забезпечення рекомендацій та аналізу перешкод у користуванні цим правом (див. 12). Генеральна Асамблея і Рада з прав людини контролюють реалізацію права на розвиток на підставі щорічних доповідей, які подають Робоча група, Генеральний секретар і Верховний комісар (див. 12). Відповідні договірні правозахисні органи, що мають мандати спеціальних процедур, універсальний періодичний огляд та інші механізми Ради з прав людини, а також міжнародні, регіональні й національні організації, дедалі частіше розглядають питання, пов'язані з правом на розвиток. Прикладами цього є: визнання Комітетом з економічних, соціальних і культурних прав щільного взаємозв'язку та взаємодоповнюваності між міжнародним Пактом про економічні, соціальні та культурні права і правом на розвиток, включно з численними паралельними твердженням в таких царинах, як харчування, житло, охорона здоров'я та освіта; повідомлення Спеціального доповідача з права на харчування з Керівних засад про оцінку впливу торівельних та інвестиційних угод на права людини (A/HRC/19/59/Add.5); фокусування на самовизначенні Спеціального доповідача з прав корінних народів; і міркування Робочої групи з питань бізнесу та прав людини про відповідальність недержавних суб'єктів за розвиток, зокрема стосовно відповідального інвестування.

Кожна людина, що відіграє роль у створенні та формуванні політики, включаючи, але не обмежуючись парламентаріями та вищими чиновниками, релігійними та громадськими лідерами, організаціями громадянського суспільства та заснованими на вірі групами, вченими та виборцями, може зробити внесок у формулювання політики, який відповідатиме праву на розвиток і включатиме його принципи й елементи. Як вже обговорювалося, відповідно до Декларації «всі люди несуть відповідальність за розвиток», і всі особи, включно з молоддю та дітьми, повинні мати можливість діяти відповідно до власного потенціалу для здійснення права на розвиток для себе та інших. Освіта в царині прав людини, яка включає освіту з права на розвиток, допоможе донести ці засадничі елементи до пересічних членів суспільства й уможливить розвиток за активної участі, заснованій на правах людини. Окрім того, приватний сектор може посприяти реалізації права на розвиток через забезпечення того, щоб усі ділові заходи, зокрема де-

ржавно-приватні партнерства, включали найголовніші принципи, закріплені в Декларації, й відповідали розумінню людини як центрального суб'єкта, учасника та кінцевого споживача розвитку. По суті, право на розвиток є правом, яке належить усім особам і народам, й тому кожна людина, кожне співтовариство й усе населення повинно мати можливість і повноваження на практиці брати участь, сприяти й користуватися економічним, соціальним, культурним і політичним розвитком.

ДОДАТКИ

ДОДАТОК I

Декларація про право на розвиток²⁴

Генеральна Асамблея,

Беручи до уваги цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй стосовно здійснення міжнародної співпраці в розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного або гуманітарного характеру й у заохоченні та розвитку поваги до прав людини й головних свобод для всіх без розрізнення раси, статі, мови та релігії,

Визнаючи, що розвиток є всебічним економічним, соціальним, культурним і політичним процесом, спрямованим на постійне підвищення добробуту всього населення й усіх осіб на ґрунті їхньої активної, вільної та конструктивної участі в розвитку й у справедливому розподілі створюваних у його процесі благ,

Враховуючи, що відповідно до тверджень Загальної декларації прав людини кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, за якого права і свободи, викладені в Декларації, можуть бути вповні реалізовані,

Посилаючись на твердження Міжнародного пакту про економічні, соціальні та культурні права та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права,

Посилаючись далі на відповідні угоди, конвенції, резолюції, рекомендації та інші документи Організації Об'єднаних Націй та її спеціалізованих установ, що стосуються всебічного розвитку людини, економічного та соціального прогресу й розвитку всіх народів, включно з документами, що стосуються деколонізації, попередження дискримінації, поваги та дотримання прав людини й головних свобод, підтримання міжнародного миру та безпеки та подальшого сприяння розвиткові дружніх відносин і співпраці між державами відповідно до Статуту,

²⁴ Ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН в її резолюції 41/128 від 4 грудня 1986 р.

Нагадуючи про право народів на самовизначення, відповідно до якого всі народи мають право на вільне визначення свого політичного статусу та здійснення свого економічного, соціального та культурного розвитку,

Нагадуючи також про право народів здійснювати згідно з відповідним твердженням обох Міжнародних пактів про права людини повний і цілковитий суверенітет над усіма своїми природними багатствами та ресурсами,

Враховуючи зобов'язання держав відповідно до Статуту сприяти загальній повазі та дотриманню прав людини й головних свобод для всіх без будь-яких відмінностей за ознакою раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних або інших переконань, національного або соціального походження, майнового стану, народження або за іншою ознакою,

Вважаючи, що ліквідація масових і брутальних порушень прав людини народів та осіб, зачеплених такими ситуаціями, які є результатом колоніалізму, неокolonіалізму, апартеїду, всіх форм расизму та расової дискримінації, іноземного панування й окупації, агресії й загроз національному суверенітетові, національній єдності та територіальній цілісності й загрози війни, допомагала би створенню умов, що сприяють розвиткові значної частини людства,

Відчуваючи занепокоєність у зв'язку з наявністю серйозних перешкод на шляху розвитку та цілковитого самовираження людини та народів, пов'язаних зокрема із запереченням громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, вважаючи, що всі права людини й головні свободи є неподільними та взаємозалежними, і що для сприяння розвиткові має приділятися одинакова увага і першочергова значущість здійсненню, сприянню та захистові громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав, і що внаслідок цього сприяння, поваги та здійснення деяких прав людини й головних свобод не може слугувати виправданням відмові в інших правах людини й головних свободах,

Вважаючи, що міжнародний мир і безпека є найважливішими факторами здійснення права на розвиток,

Підтверджуючи, що є щільний зв'язок між роззброєнням та розвитком, і що прогрес у царині роззброєння значно прискорив би прогрес у царині розвитку, і що засоби, які вивільнюються внаслідок здійснення заходів із роззброєння, мають бути спрямовані на економічний і соціальний розвиток та добробут усіх народів, і зокрема народів країн, що розвиваються,

Визнаючи, що людина є головним суб'єктом процесу розвитку і що внаслідок цього в політиці у царині розвитку людина має розглядатися як головний учасник і бенефіціарій розвитку,

Визнаючи, що створення сприяливих умов для розвитку народів та індивідів є головним обов'язком їхніх держав,

Усвідомлюючи, що зусилля на міжнародному рівні, спрямовані на сприяння розвитку та захист прав людини, мають супроводжувати зусилля зі встановлення нового міжнародного економічного порядку,

Підтверджуючи, що право на розвиток є невід'ємним правом людини та що рівність можливостей для розвитку є прерогативою і держав, і людей, які складають державу,

Проголошує цю Декларацію про право на розвиток:

Стаття 1

1. Право на розвиток є невід'ємним правом людини і з огляду на це кожна людина й усі народи мають право брати участь у такому економічному, соціальному, культурному та політичному розвитку, за якого може бути повністю реалізовано всі права людини й головні свободи, а також сприяти йому та користуватися його благами.

2. Право людини на розвиток передбачає також цілковитої реалізації права народів на самовизначення, яке включає згідно з відповідними твердженнями обох Міжнародних пактів про права людини здійснення їхнього невід'ємного права на повний суверенітет над усіма своїми природними багатствами та ресурсами.

Стаття 2

1. Людина є головним суб'єктом процесу розвитку й має бути активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток.

2. Усі люди несуть відповідальність за розвиток в індивідуальному й колективному плані з урахуванням необхідності повної поваги прав людини й головних свобод, а також своїх обов'язків перед суспільством, яке лише й може забезпечити вільний і повний розвиток людської особистості, й тому вони мають заохочувати та захищати відповідний політичний, соціальний та економічний порядок, необхідний для розвитку.

3. Держави мають право та обов'язок визначати відповідну національну політику розвитку, спрямовану на постійне підвищення добробуту всього населення й усіх окремих осіб на ґрунті їхньої активної, вільної та конструктивної участі в розвитку й у справедливому розподілі створюваних у цьому процесі його благ.

Стаття 3

1. Держави несуть головну відповідальність за створення національних і міжнародних умов, сприятливих для здійснення права на розвиток.

2. Здійснення права на розвиток вимагає повної поваги принципів міжнародного права, що стосуються дружніх відносин та співпраці між державами відповідно до Статуту Організації Об'єднаних Націй.

3. Держави мають співпрацювати одна з одною для забезпечення розвитку й усунення перешкод на його шляху. Держави мають здійснювати свої права та виконувати свої обов'язки в такий спосіб, аби сприяти встановленню нового міжнародного економічного порядку, заснованого на суверенній рівності, взаємозалежності, взаємної зацікавленості та співпраці між усіма державами, а також заохочувати дотримання та здійснення прав людини.

Стаття 4

1. Держави мають ухвалювати в індивідуальному й колективному порядку заходи, спрямовані на розробку політики в царині міжнародного розвитку з метою сприяння здійсненню у повному обсязі права на розвиток.

2. Для забезпечення швидшого розвитку країн, що розвиваються, необхідним є здійснення постійних заходів. На додачу до зусиль, здійснюваних країнами, що розвиваються, необхідною є ефективна міжнародна співпраця щодо надання цим країнам відповідних засобів і можливостей для прискорення їхнього всебічного розвитку.

Стаття 5

Держави мають ухвалювати рішучі заходи, спрямовані на ліквідацію масових і брутальних порушень прав людини народів та осіб, зачеплених такими ситуаціями, які є наслідком апартеїду, всіх форм расизму та расової дискримінації, колоніалізму, іноземного панування та окупації, агресії, іноземного втручання та загроз національному суверенітету, національній єдності та територіальній цілісності, загрози війни та відмови визнати засадниче право народів на самовизначення.

Стаття 6

1. Усі держави мають співпрацювати з метою сприяння, заохочення та зміцнення загальної поваги та дотримання всіх прав людини й головних свобод для всіх без розрізнення раси, статі, мови або релігії.

2. Усі права людини й головні свободи є неподільними та взаємозалежними; однакова увага та першорядне значення має приділятися здійсненню, сприянню та захисту громадянських, політичних, економічних, соціальних і культурних прав.

3. Держави мають ухвалювати заходи з метою ліквідації перешкод на шляху розвитку, що виникають унаслідок недотримання громадянських і політичних прав, а також економічних, соціальних і культурних прав.

Стаття 7

Усі держави мають сприяти встановленню, підтриманню та зміцненню міжнародного миру та безпеки і з цією метою докладати всіх зусиль для досягнення загального та повного роззброєння під ефективним міжнародним контролем, а також для забезпечення використання звільнених внаслідок здійснення ефективних заходів із роззброєння засобів із метою всебічного розвитку, зокрема країн, що розвиваються.

Стаття 8

1. Держави мають ухвалювати на національному рівні всі необхідні заходи для здійснення права на розвиток і забезпечити зокрема рівність можливостей для всіх у тому, що стосується доступу до головних ресурсів, освіти, охорони здоров'я, харчування, житла, зайнятості та справедливого розподілу прибутків. Потрібно здійснити ефективні заходи для забезпечення активної ролі жінок у процесі розвитку. Із метою ліквідації всіх соціальних несправедливостей має бути здійснено відповідні економічні та соціальні реформи.

2. Держави мають заохочувати участь населення в усіх царинах як важливого фактору процесу розвитку та цілковитого здійснення всіх прав людини.

Стаття 9

1. Усі викладені в цій Декларації аспекти права на розвиток мають неподільнимий і взаємозалежний характер, і кожний аспект слід розглядати в контексті цілого.

2. Ніщо в цій Декларації не може розглядатися як таке, що суперечить цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй або як таке, що передбачає надання будь-якій державі, групі або окремій особі права здійснювати будь-яку діяльність або чинити дії, спрямовані на порушення прав, викладених у Загальній декларації прав людини та в Міжнародних пактах про права людини.

Стаття 10

Слід здійснювати заходи для забезпечення цілковитої реалізації та прогресивного зміцнення права на розвиток, включно з розробкою, ухваленням та реалізацією політичних, законодавчих та інших заходів на національному та міжнародному рівнях.

ДОДАТОК II

ОРІЄНТИРИ У ВИЗНАННІ РОЗВИТКУ ЯК ПРАВА ЛЮДИНИ²⁵

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1944	Декларація Філадельфії, Генеральна конференція Міжнародної організації праці	Усі люди, незалежно від раси, віровизнання чи статі, мають право на справдження свого матеріального добробуту та на духовний розвиток в умовах свободи та гідності, економічної безпеки та рівних можливостей
1945	Статут ООН	<ul style="list-style-type: none"> • Сприяти соціальному прогресові та кращим умовам життя за більшої свободи (Преамбула) • Здійснювати міжнародну співпрацю у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру й у заохоченні розвитку поваги до прав людини та головних свобод для всіх без розрізнення раси, статі, мови та релігії (стаття 1) • Підвищувати рівень життя, повної зайнятості населення та умов економічного й соціального прогресу та розвитку (стаття 55) • Здійснювати спільні та самостійні дії у співпраці з Організацією для досягнення цілей, зазначених у статті 55 (стаття 56)
1948	Статут Організації американських держав	Кожна держава має право розвивати своє культурне, політичне й економічне життя вільно та природно. У цьому вільному розвитку держава має зберігати права осіб і принципи загальної моралі (ст. 17)

²⁵ Різні механізми ООН, створені для розв'язання проблеми права на розвиток, позначено сірим кольором.

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1948	Загальна декларація прав людини (Резолюція Генеральної Асамблеї 217A(III))	<ul style="list-style-type: none"> • Усі люди народжуються вільними й рівними у своїй гідності та правах. Вони наділені розумом і сумлінням і мають поводитися одне з одним у дусі братерства (ст. 1) • Кожна людина має право на такий життєвий рівень, включно з харчуванням, одягом, житлом, медичним доглядом і необхідним соціальним обслуговуванням, який є необхідним для підтримання здоров'я та добробуту її самої та її родини (ст. 25) • Кожна людина має право на соціальний і міжнародний порядок, за якого права та свободи, викладені в цій Декларації, можуть бути дійсними вповні (ст. 28)
1960	Декларація про надання незалежності колоніальним країнам і народам (Резолюція Генеральної Асамблеї 1514 (XV))	<ul style="list-style-type: none"> • Усі народи мають невід'ємне правом на повну свободу, здійснення свого суверенітету та цілісність своєї національної території • Усі народи мають право на самовизначення; з огляду на це право вони вільно визначають свою політичний статус і вільно дбають про свій економічний, соціальний і культурний розвиток
1961	Програма першо декади розвитку ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї 1710 (XVI))	<ul style="list-style-type: none"> • Усі держави мають збільшувати свої зусилля з мобілізації та здійснити заходи для досягнення самопідтримчого зростання націй і їхнього соціального просування (п. 1) • Закликаючи до «справедливіших» і «взаємоприйнятніших» економічних відносин між розвиненими країнами та країнами, що розвиваються, Генеральна Асамблея підтверджує обов'язок держав співпрацювати в міжнародному порядку та виявляти солідарність для створення умов, необхідних для досягнення встановленої мети

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1962	Декларація про постійний суверенітет над природними ресурсами (Резолюція Генеральної Асамблеї 1803 (XVII))	Резолюція проголошує невід'ємне право людей і народів на постійний суверенітет над своїми природними багатствами та ресурсами, і що такий суверенітет є головною складовою суверенного та невід'ємного права народів на самовизначення, включно з розвитком
1965	Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (Резолюція Генеральної Асамблеї 2106 (XX))	Конвенція засуджує всі форми расової дискримінації стосовно осіб і груп; надалі визначає деякі з базових принципів, на яких ґрунтується право на розвиток: відсутність дискримінації, рівність і соціальне правосуддя
1966	Міжнародні пакти про права людини – Пакти про громадянські та політичні права та про економічні, соціальні та культурні права (Резолюція Генеральної Асамблеї 2200А (XXI))	Обидва Пакти визнають, що ідеалу вільних людей, вільних від страху та злиднів, може бути досягнуто лише за наявності умов, за яких кожен може користуватися своїми економічними, соціальними та культурними правами, а також своїми громадянськими та політичними правами (спільний третій пункт преамбул)
1968	Прокламація Тегерану, Міжнародна конференція з прав людини	У Прокламації Тегерану твердиться, що досягнення сталого прогресу в реалізації прав людини залежить від безпечної й ефективної національної та міжнародної політики економічного та соціального розвитку (п. 13).
1969–1974	Спеціальний доповідач Комісії з прав людини, пан Манушер Ганджі	Подати комплексну доповідь, разом із її висновками та рекомендаціями, включно з питанням про роль Комісії в цьому аспекті, про реалізацію ... економічних, соціальних і культурних прав ..., приділивши в цьому аспекті особливу увагу конкретним проблемам країн, що розвиваються (Резолюція комісії 14 (XXV), п. 1). (Дослідження міститься в E/CN.4/1108/Rev.1)

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1969	Декларація про соціальний прогрес і розвиток (Резолюція Генеральної Асамблеї 2542 (XXIV))	<ul style="list-style-type: none"> • Декларація підтверджує, що метою соціального прогресу та розвитку є «безперервне покращення матеріальних і духовних умов життя всіх членів суспільства з дотриманням прав людини та головних свобод» (Частина II, Цілі) • Усі люди й усі народи без розділення за расою, кольором шкіри, статтю, мовою, релігією, національністю, етнічним походженням, сімейним чи соціальним статусом або політичними чи іншими переконаннями, повинні мати право жити з гідністю та свободою й користуватися плодами соціального прогресу, та за свого боку повинні сприяти цьому (ст. 1)
1970	Стратегія міжнародного розвитку для другої декади розвитку ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї 2626 (XXV))	Стратегія визнає взаємозалежність розвитку та прав людини, включно з правом народів на самовизначення та пов'язану концепцію народної участі
1974	Декларація про заснування нового міжнародного економічного порядку (Резолюція Генеральної Асамблеї 3201 (S-VI))	Декларація підтверджує зокрема, що наявний міжнародний економічний порядок безпосередньо конфліктує з поточними подіями в міжнародних політичних та економічних відносинах. Від 1970 р. світова економіка зазнала кількох серйозних криз, які мали важкі наслідки, особливо для країн, що розвиваються, через їхню більшу вразливість щодо зовнішніх економічних імпульсів (п. 2)
1974	Хартія економічних прав та обов'язків держав (Резолюція Генеральної Асамблеї 3281(XXIX))	Хартію спрямовано на встановлення нового міжнародного економічного порядку, заснованого на рівності, суверенній рівності, взаємозалежності, спільному інтересі та співпраці серед усіх держав, незалежно від їхніх економічних і соціальних систем

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1974–2005	Підкомісія із просування та захисту прав людини	<ul style="list-style-type: none"> • Підкомісія розробила й розглянула кілька досліджень і доповідей щодо різних тематичних проблем, пов'язаних із правом на розвиток (див. сайт УВКПЛ, архів документів про право на розвиток) • Комісія із прав людини звернулася із проханням, аби Підкомісія підготувала концептуальний документ, що створює можливості для реалізації права на розвиток і його здійсненності, зокрема міжнародний правовий стандарт зобов'язального характеру, керівні принципи щодо реалізації права на розвиток і принципи партнерства для розвитку... (резолюція 2003/83) • У 2006 р. Замість Підкомісії почав діяти Консультаційний комітет
1977–2005	Комісія із прав людини	<ul style="list-style-type: none"> • Уперше Комісія звернулася із запитом про дослідження міжнародних вимірів права на розвиток як права людини у зв'язку з іншими правами людини (резолюція 4 (XXXIII) від 21 лютого 1977) • Комісія розглядала й ухвалювала резолюцію про право на розвиток щорічно від 1985 до 2005 р. У 2006 р. замість Комісії почала діяти Рада з прав людини
1978	Декларація про раси та расові упередження Освітньої, наукової та культурної організації ООН	<p>Будь-яке розрізнення, виключення, обмеження або віддання переваги на ґрунті раси, кольору шкіри, етнічного чи національного походження або релігійна нетерпимість, вмотивована расистськими міркуваннями, що руйнує чи підважує суверенну рівність держав і право народів на самовизначення, або яка обмежує у довільний чи дискримінаційний спосіб право кожної людини та групи на здійснення розвитку, не відповідає вимогам міжнародного порядку, що є справедливими й гарантують дотримання всіх прав</p>

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1978	Декларація про раси та расові упередження Освітньої, наукової та культурної організації ООН	людини; право на повний розвиток передбачає рівний доступ до засобів особистого та колективного просування та здійснення в умовах поваги до цінностей цивілізації та культури, й на національному, й на міжнародному рівні (ст. 3).
1979– донині	Генеральний Секретар	<ul style="list-style-type: none"> • Генеральний Секретар подавав доповіді та дослідження міжнародних вимірів права на розвиток як права людини (E/CN.4/1334), регіональних і національних вимірів права на розвиток як права людини (E/CN.4/1421 і E/CN.4/1488) та народній участі (E/CN.4/1985/10) Комісії з прав людини • Генеральний Секретар подає щорічну доповідь про право на розвиток Генеральній Асамблеї та Раді з прав людини
1980	Стратегія міжнародного розвитку для третьої декади розвитку ООН (Резолюція Генеральної Асамблеї 35/56)	У ній наголошено на зв'язку між розвитком та індивідуальним і колективним, національним і міжнародним правосуддям, а також потребою нового міжнародного економічного порядку та структурних змін на національному й міжнародному рівні
1981	Африканська хартія прав людини та народів	Усі народи повинні мати право на свій економічний, соціальний і культурний розвиток з урахуванням їхньої свободи та ідентичності, й рівною мірою користуватися спільною спадщиною людства (ст. 22 (1))
1981– 1989	Робоча група урядових експертів із права на розвиток (15 експертів)	<ul style="list-style-type: none"> • Вивчення обсягу та змісту права на розвиток і найефективніших способів забезпечення реалізації економічних, соціальних і культурних прав (Резолюція Комісії (XXXVII) від 11 березня 1981 р.) • Висунення конкретних пропозицій для реалізації права на розвиток і для проектування міжнародних документів із цієї теми (там само)

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1981–1989	Робоча група урядових експертів із права на розвиток (15 експертів)	<ul style="list-style-type: none"> • Подання рекомендацій Комісії щодо практичних заходів реалізації Декларації та конкретних пропозицій для майбутньої роботи (резолюція 1987/23)
1981–донині	Генеральна Асамблея	<ul style="list-style-type: none"> • Генеральна Асамблея проголосила, що право на розвиток є невід'ємним правом людини (резолюція 36/133 від 14 грудня 1981 р.) • Генеральна Асамблея розглядала й ухвалювала резолюцію про право на розвиток щорічно з 1987 р.
1986	ДЕКЛАРАЦІЯ ПРО ПРАВО НА РОЗВИТОК (Резолюція Генеральної Асамблеї 41/128)	
1990	Глобальна консультація про право на розвиток як право людини	Консультація відбулася 8–12 січня 1990 р. в Женеві на вимогу Комісії в її резолюції 1989/45
1992	Декларація Ріо про довкілля та розвиток	Право на розвиток необхідно здійснювати в такий спосіб, аби справедливо відповідати потребам у розвитку та довкіллі нинішнього та майбутніх поколінь (принцип 3)
1993	Віденська декларація та програма дій	<ul style="list-style-type: none"> • Всесвітня конференція з прав людини (вперше консенсусом усіх держав-членів ООН) підтвердила право на розвиток, як встановлено в Декларації про право на розвиток, як універсальне та невід'ємне право і складову частину засадничих прав людини • Міжнародне співтовариство має сприяти ефективній міжнародній співпраці для реалізації права на розвиток і ліквідації всіх перешкод до розвитку • Сталий прогрес на шляху до реалізації права на розвиток вимагає наявності ефективної політики розвитку на національному рівні, а також справедливих економічних відносин і сприятливого економічного оточення на міжнародному рівні (п. 10)

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1993– донині	Верховний Комісар із прав людини та УВКПЛ	<ul style="list-style-type: none"> • Генеральна Асамблея заснувала посаду Верховного Комісара із прав людини, зокрема для сприяння та захисту реалізації права на розвиток і для поліпшення підтримки з відповідних органів системи ООН для цієї мети (резолюція 48/141 від 7 січня 1994 р., п. 4 (с)) • Згодом Генеральна Асамблея звернулася із проханням, щоб Верховний Комісар актуалізував право на розвиток і здійснював ефективні заходи, спрямовані на зміцнення глобального партнерства для розвитку серед держав-учасниць, агентств із розвитку та міжнародного розвитку, фінансових і торговельних установ (див. щорічні резолюції про право на розвиток) • Рада з прав людини звернулася із проханням, щоб УВКПЛ продовжив доповідати про свої дії, включно з міжнародною співпрацею в системі ООН для просування та реалізації права на розвиток (резолюція 19/34 від 23 березня 2012)
1993– 1995	Робоча група урядових експертів відкритого складу про право на розвиток (15 експертів)	<ul style="list-style-type: none"> • Визначення перешкод до здійснення та реалізації Декларації • Рекомендації щодо шляхів і способів реалізації права на розвиток усіма державами (резолюція Комісії 1993/22)
1994	Каїрська програма дій Міжнародної конференції щодо населення та розвитку	Право на розвиток необхідно здійснювати в такий спосіб, аби справедливо відповідати потребам населення, розвитку та довкілля нинішнього та майбутнього поколінь
1995	Копенгагенська декларація із соціального розвитку та програма дій Всесвітнього саміту соціального розвитку	Сприяння реалізації права на розвиток за допомогою зміцнення демократії, розвитку й дотримання прав людини й головних свобод за допомогою ефективної політики розвитку на національному рівні, а також

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1995	Копенгагенська декларація із соціального розвитку та програма дій Всесвітнього саміту соціального розвитку	справедливих економічних відносин і сприятливого економічного оточення на міжнародному рівні
1995	Пекінська декларація та платформа для дій Четвертої всесвітньої конференції зі становища жінок	Ми підтверджуємо нашу відданість рівноправності та природженій людській гідності жінок і чоловіків, а також іншим цілям і принципам, закріпленим у Статуті Організації Об'єднаних Націй, Загальній Декларації прав людини та в інших міжнародних документах у царині прав людини, Зокрема ..., а також... і Декларації про право на розвиток (п. 8)
1996–1997	Міжурядова група експертів про право на розвиток (10 експертів)	<ul style="list-style-type: none"> • Розробити стратегію для реалізації та просування права на розвиток • Розробити конкретні та практичні заходи для реалізації та просування права (резолюція Комісії 1996/15)
1998–донині	Міжурядова робоча група відкритого типу із права на розвиток	<ul style="list-style-type: none"> • Моніторинг і розгляд прогресу, досягнутого в просуванні права на розвиток, як визначено в Декларації, на національному та міжнародному рівні, надання рекомендацій щодо цього права та подальший аналіз перешкод до його повного здійснення, щороку увага приділяється конкретним зобов'язанням у Декларації • Розгляд доповідей і будь-якої іншої інформації, поданої державами, органами ООН, іншими відповідними міжнародними організаціями та неурядовими організаціями про зв'язки між їхньою діяльністю та правом на розвиток • Подання сесійної доповіді про свою роботу, зокрема Управління ВКПЛ стосовно реалізації права на розвиток і внесення пропозицій щодо можливих програм технічної

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
1998– донині	Міжурядова робоча група відкритого типу із права на розвиток	<p>допомоги на прохання зацікавлених країн з метою сприяння реалізації права на розвиток (резолюція Комісії 1998/72)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Завершення завдань, доручених Радою в її резолюції 4/4 (Резолюція Ради із прав людини 9/3 від 24 вересня 2008 р.)
1998– 2003	Незалежний експерт Комісії із прав людини про право на розвиток, пан Арджун Сенгупта	Подавати міжурядовій Робочій групі з права на розвиток на кожному її засіданні дослідження поточного стану прогресу в реалізації права на розвиток як підстави для сфокусованого обговорення (Резолюція комісії 1998/72)
2000	Декларація тисячоліття	«Ми [очільники держави та уряду] є відданими перетворенню права на розвиток на реальність для всіх і звільнення всієї людської раси від злиднів» (п. 11)
2002	Монтерейський консенсус міжнародної конференції з фінансування розвитку	Свобода, мир і безпека, національна стабільність, дотримання прав людини, включно з правом на розвиток, і верховенства права, рівність статей, ринково орієнтована політика й загальна відданість справедливим і демократичним суспільствам також є важливими і взаємно зміцнюють одне одного (п. 11)
2004	Високорівневий семінар із права на розвиток: глобальне партнерство для розвитку	Семінар було організовано 9–10 лютого 2004 р. на вимогу в резолюції Комісії 2003/83
2004	Арабська хартія прав людини	Право на розвиток є засадничим правом людини, й усі держави мають створити політику розвитку та здійснити заходи, необхідні для забезпечення цього права. Вони зобов'язані втілювати в життя цінності солідарності та співпраці серед них і на міжнародному рівні з метою викоринення злиднів і досягнення економічного, соціального, культурного та політичного розвитку.

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
2004	Арабська хартія прав людини	З огляду на це право кожен громадянин має право брати участь у реалізації розвитку й користуватися його плодами та зисками (ст. 37)
2004–2010	Цільова група високого рівня з реалізації права на розвиток (5 експертів)	Надати експертні висновки та рекомендації міжурядовій Робочій групі з права на розвиток (Резолюція Комісії 2004/7)
2005	Підсумковий документ всесвітнього саміту	«Ми також зобов'язуємося зміцнити правозахисні механізми ООН з метою забезпечення для всіх ефективного користування всіма правами людини, а також громадянськими, політичними, економічними, соціальними та культурними правами, включно з правом на розвиток» (п. 123)
2007	Декларація ООН про права корінних народів	«Корінні народи мають право визначати й розвивати пріоритети та стратегії здійснення свого права на розвиток. Зокрема, корінні народи мають право активно брати участь у розвитку та визначенні програм охорони здоров'я, житла та інших економічних і соціальних програм, що впливають на них, та по змозі запроваджувати такі програми за допомогою власних установ» (ст. 23)
2009	Африканська комісія з прав людини та народів	Комісія встановила, що спосіб, у який ендоріс, корінне співтовариство Кенії, було позбавлено його традиційних земель і доступу до ресурсів, був порушенням їхніх прав, включно з правом на розвиток, згідно зі статтею 22 Африканської Хартії про права людини та народів
2010	Підсумковий документ високорівневого пленарного засідання Генеральної Асамблеї щодо цілей розвитку тисячоліття	«Ми також підтверджуємо значущість свободи, миру та безпеки, дотримання всіх прав людини, включно з правом на розвиток, верховенства права, рівності статей і загальної відданості справедливому та демократичного суспільства розвитку» (п. 3)

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
2011	Стамбульська програма дій для найменш розвинених країн на 2011–2020 рр.	«Справедливість на всіх рівнях є необхідною для тривалого процвітання та реалізації всіх прав людини, визнаних на міжнародному рівні, включно з правом на розвиток» (п. 29 (f))
2011	Договірні органи в царині прав людини	Голови договірних правозахисних органів зрobili спільну заяву: «ми сповнені рішучості здійснити узгоджені зусилля для просування проінформованого про розвиток і заснованого на взаємозалежності розуміння всіх договорів у царині прав людини, для наголошування та виокремлення значущості й важливості права на розвиток за інтерпретації та застосування тверджень правозахисних договорів, а також за контролю дотримання цих тверджень». (Див. сайт УВКПЛ для повного тексту)
2011	Система ООН	Вісімнадцять організацій системи ООН оприлюднили спільну заяву: «Від 1986 р. ця Декларація надала нормативні підстави для зосередженого на людях підходу до розвитку. Людський розвиток і права людини є взаємопов'язаними й доповнюють одне одного концептуально й на практиці, допомагаючи забезпечити добробут і гідність усіх людей». (Див. сайт УВКПЛ для повного тексту)
2012	Дохінський мандат, тринадцяте засідання конференції ООН з торгівлі та розвитку	«Стратегії розвитку мають бути інклюзивними та створеними для здійснення людських потреб. ... Люди мають подібні потреби та прагнення, включно зі свободою, правами людини включно з правом на розвиток...» (п. 9)
2012	«Майбутнє, якого ми бажаємо», Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку («Ріо+20»)	«Ми [очільники держави та уряду й представники високого рівня] також підтверджуємо важливість свободи, миру та безпеки, дотримання всіх прав людини

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
2012	«Майбутнє, якого ми бажаємо», Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку («Ріо+20»)	включно з правом на розвиток і правом на належні умови життя...» (п. 8)
2012	Декларація про права людини АСЕАН	Розділ Декларації присвячено праву на розвиток (див. ст. 35–37), і він зокрема промовляє, що держави-учасниці АСЕАН мають «актуалізувати багатосторонні аспекти права на розвиток у відповідних царинах створення співтовариства АСЕАН і за його межами, а також мають працювати з міжнародним співтовариством для сприяння справедливому та сталому розвитку, практиці справедливої торгівлі й ефективній міжнародній співпраці»
2012	Чотирирічний всеосяжний огляд політики оперативної діяльності для розвитку системи ООН (резолюція Генеральної Асамблеї 67/226)	У цьому документі подано керівництво щодо політики для оперативної діяльності ООН з розвитку. Він підтверджує «важливість свободи, миру та безпеки, дотримання всіх прав людини включно з правом на розвиток і право на належні умови життя включно з правом на харчування, верховенство права, рівність статей, розширення прав і можливостей жінок і загальної відданості справедливих і демократичних співтовариств розвитку» (преамбула)
2015	Програма дій Аддис-Абеби третьої Міжнародної конференції з фінансування розвитку	«Ми, очільники держави та уряду й представники високого рівня, ... зобов'язуємося зберігати всі права людини включно з правом на розвиток» (п. 1)
2015	Програма сталого розвитку до 2030 р., Цілі сталого розвитку	<ul style="list-style-type: none"> • «Нова Програма ... підтримана іншими документами, такими як Декларація про право на розвиток» (п. 10) • «Нова програма дій визнає необхідність створення мирних, справедливих та інклюзивних співтовариств, які забезпечують рівний доступ до правосуддя й ґрун-

Рік	Події	Уривки, посилання, твердження, мандати, зобов'язання та зауваження з відповідних джерел
2015	Програма сталого розвитку до 2030 р., Цілі сталого розвитку	туються на дотриманні прав людини (включно з правом на розвиток), на ефективному верховенстві права і гарному управлінні на всіх рівнях, а також на прозорих, ефективних і відповідальних установах» (п. 35)

КЛЮЧОВІ ЕЛЕМЕНТИ ДЕКЛАРАЦІЇ ПРО ПРАВО НА РОЗВИТОК

1. Право на розвиток є правом людини, яке належить всім особам і народам без дискримінації (преамбула, ст. 1).

2. Право на розвиток спрямовано на постійне поліпшення добробуту всього населення й усіх осіб і дає кожному право брати участь, сприяти та користуватися економічним, соціальним, культурним і політичним розвитком (преамбула, ст. 2).

3. Людина є центральним суб'єктом, активним учасником і бенефіціарієм права на розвиток, і має право на вільну, активну та значущу участь у розвитку (преамбула, ст. 2).

4. Розвиток є комплексним процесом, який просуває всі взаємозалежні, взаємопов'язані та невіддільні права людини та головні свободи (преамбула, ст. 1–2 і 6).

5. Право на розвиток визнає право людей на самовизначення та їхнє право на повний суверенітет над усім своїм природним багатством і ресурсами (преамбула, ст. 1 (2)).

6. Право на розвиток сприяє міжнародному миру та безпеці, розвитку та правам людини (преамбула, ст. 7).

7. Право на розвиток вимагає справедливого розподілу зисків від розвитку, включно з прибутком, і наявності рівних можливостей у доступі до базових ресурсів і послуг (преамбула, ст. 2 і 8).

8. Жінки мають відігравати активну роль у процесі розвитку (ст. 8).

9. Рівність можливостей для розвитку є прерогативою і націй, й осіб, які складають нації, а право на розвиток закликає до сталих дій для комплексного розвитку країн, що розвиваються (преамбула, ст. 4 і 7).

10. Держави зобов'язані ефективно співпрацювати для створення сприятливого оточення для розвитку та для усунення перешкод до розвитку (преамбула, ст. 3–4 і 6).

11. Держава, діючи індивідуально та колективно, несе головну відповідальність за забезпечення права на розвиток, і всі люди несуть відповідальність за розвиток та обов'язки перед суспільством (преамбула ст. 2–3).

12. Право на розвиток вимагає належного політичного, соціального й економічного порядку для розвитку, належної національної та міжнародної політики розвитку та належних економічних і соціальних реформ для ліквідації соціальної несправедливості (преамбула, ст. 2–4, 8 і 10).

Запити надсилати на адресу:

Centre for Human Rights
United Nations Office at Geneva
8–14, Avenue de la Paix
1211 Geneva 10, Switzerland
tel: (41 22) 917 3968; fax: (41 22) 917 0099
e-mail: afikhonov.hchr@unog.ch

New York Office:
Centre for Human Rights
United Nations
New York, N.Y. 10017
USA

Інформаційне видання

**ЗАПИТАННЯ
ПРО ПРАВО НА РОЗВИТОК,
З ЯКИМИ ЗВЕРТАЮТЬСЯ
НАЙЧАСТІШЕ**

Виклад фактів № 37

Відповідальний за випуск і редактор

Є. Ю. Захаров

Комп'ютерна верстка

О. А. Мірошниченко

Підписано до друку 18.05.2020
Формат 60×84¹/₁₆. Папір офсетний. Гарнітура JournalSans
Умов. друк. арк. 3,02. Облік.-вид. арк. 2,62
Наклад 250 прим. Зам. № ПЛ-17/20

ГО «ХАРКІВСЬКА ПРАВОЗАХИСНА ГРУПА»
61002, Харків, а/с 10430
<http://khp.org>
<http://library.khp.org>

Друк: ТОВ «ВИДАВНИЦТВО „ПРАВА ЛЮДИНИ“»
61002, м. Харків, вул. Дарвіна 7, кв. 35
ел. пошта: distribution.hr.publisher@gmail.com

ДЛЯ НОТАТОК